

Anna Szkuřłat

"Mosty : dzieła sztuki i inżynierii,
zabytki : materiały sesji naukowej,
Warszawa 25-26 maja 2000 r.", red.
B[ożena] Wierzbicka, Warszawa :
[TONZ], 2001 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 55/1 (216), 107-109

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użycia.

neralny Konserwator Zabytków (poddana w 2002 r. istotnej reorganizacji); 5. *Spoleczna Opieka nad Zabytkami*; 6. *Organizacja muzealnictwa*; 7. *Status darowizn dzieł sztuki*; 8. „Środowisko konserwatorskie”. *Izby Konserwatorskie*; 9. *Organizacja rzeczoznawstwa. Ocena wartościująca i wycena dzieł sztuki oraz zabytków*; 10. *Organizacja ochrony na wypadek zagrożeń naturalnych i konfliktów wojennych*.

III i zarazem ostatni rozdział tej części (*Prawna ochrona zabytków i kierunki jej transformacji*) obejmuje: 1. *Zagadnienia ustrojowe ochrony zabytków*; 2. *Zabytki, dobra kultury i dziedzictwo kulturalne w projektach regulacji prawnych*; 3. *Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami*; 4. *Zabytki nieruchome w procesie planowania przestrzennego*; 5. *Ograniczenia prawne użytkowa-*

nia dzieł sztuki i zabytków; 6. *Ograniczenia obrotu zabytkami jako forma ich ochrony*; 7. *Regulacja wywozu dzieł sztuki i zabytków za granicę*; 8. *Próby ochrony składników dziedzictwa innych niż zabytki. Pomniki historii. Język*; 9. *Aspekty odpowiedzialności karnej*; 10. *Obsługa prawna ochrony zabytków. Zastępstwo prawne*; 11. *Polityka i świadomość historyczna i kulturalna w programach oświaty i doszkalania*. W tym rozdziale znalazły się także autorskie sugestie dotyczące kierunków optymalizacji polskiego ustawodawstwa ochrony zabytków.

Recenzowana monografia, która niewątpliwie spotka się z zainteresowaniem nie tylko naukowców, konserwatorów i urzędników, ale w ogóle wszystkich, którzy interesują się omawianą problematyką zawiera rów-

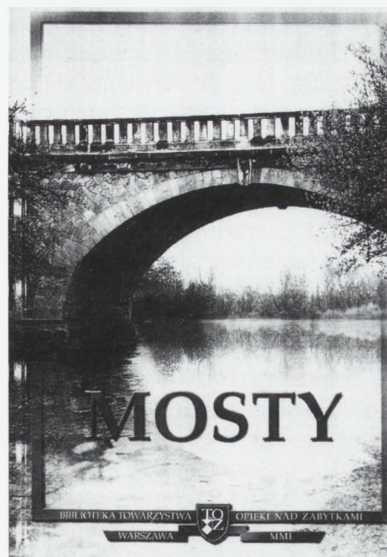
nież *Zakończenie*, w którym Autor z wielkim niepokojem spogląda na nasze dziedzictwo kulturalne w dobie zachodzących przemian. „*Nie może nie budzić obaw, że z przedpola «obozu socjalistycznego» stajemy się peryferiami kulturalnymi Europy Zachodniej. Paradygmat kultury narodowej zastępowany jest coraz częściej wizją globalizacji i standaryzacji kultury. Nie należy jednak zapominać, że wspólnota europejska ma charakter polityczny i gospodarczy, i nikt nie namawia ani nie zmusza do recepcji wzorców zagranicznych ani do sprzedaży własnej kultury na wolnym rynku, na którym sztuka, zdolności i wiedza miałyby być takim samym jak inne towarem, a tradycja zbędnym obciążeniem*” (t. II, s. 621).

Piotr Dobosz

Katedra Prawa Administracyjnego UJ, Kraków

Mosty. Dzieła sztuki i inżynierii, zabytki. Materiały sesji naukowej, Warszawa 25–26 maja 2000 r., red. B. Wierzbicka, Warszawa 2001

Książka jest kolejną publikacją z cyklu *Materiały sesji naukowej...* i zawiera zbiór 14 referatów wygłoszonych podczas dwudniowej konferencji 25–26 V 2000 r., zorganizowanej przez Towarzystwo Opieki nad Zabytkami. Interesujący i niebanalny temat powinien sam w sobie być wystarczającym argumentem do zapoznania się z książką, w dodatku — nabiera aktualności w obliczu trudności komunikacyjnych, które stały się przysłowiowym węzłem gordyjskim w skali kraju, nie mówiąc o stolicy, gdzie wiele emocji budzi wznoszenie kolejnych przepraw przez Wisłę. Jednak ten problem należy do kompetencji decydentów, a debata, której owocem jest prezentowana książka, miała na celu dowiedzieć, że most można i należy postrzegać szerzej aniżeli w kategorii technicznego urządzenia,

zresztą z godnie z wymownym podtytułem: *Dzieła sztuki i inżynierii, zabytki*. Myślę, że tę publikację bez zastrzeżeń można polecić

czytelnikowi, uznając za słuszną pozytywną ocenę wypowiedzianą przez Tadeusza Rudkowskiego we wstępie.

Układ materiałów w książce — analogiczny do przyjętego na sesji — systematyzuje poruszane zagadnienia. Wprowadzają w tematykę dwa referaty: historyczny — Krzysztofa Dumały i analityczny — Kwiryny Handke.

Cztery kolejne referaty szczegółowo przybliżają problematykę mostów warszawskich, omówioną chronologicznie poczynając od najstarszych przepraw (Teresa Zarębska), następnie z okresu zaborów (Małgorzata Osiecka) po współczesne (Bożena Wierzbicka), oraz w oparciu o źródła literackie (Stanisław Ciepłowski).

Nie zabrakło tekstów dotyczących wybranych zagadnień związanych z mostami innych regio-

nów Polski: Poznania (Alfred Kaniecki); wielkopolskich zabytkowych założeń parkowych (Zbigniew Haber, Bożena Stęпка); Lwowa (Bohdan Posatsky) oraz Wrocławia (Alina Drapella-Hermansdorfer).

Brakuje dość ważnego ośrodka — Krakowa; referat poświęcony mostom dawnej stolicy Polski był wygłoszony, jednak nie został opracowany przez autora do druku.

Następne prace dotyczą przepraw aktualnie nieistniejących: gdańskie mosty forteczne omówili Jadwiga i Janusz Wieczorkiewiczowie, a łódzkie kładki — Renata Mikielawicz. Wreszcie aspektami czysto technicznymi zajęli się: Bogusław Małusecki i Kazimierz J. Flaga.

Wszystkie referaty łączą trzy ogniwa: historia, zagadnienia budowlano-konstrukcyjne oraz z dziedziny estetyki, sztuki i konserwacji, czyli ogólnie mówiąc oscylujące wokół tematu — most jako zabytek, rozpatrywany w różnym kontekście.

K. Handke w swym eseju poświęconym nazewnictwu związanemu z przeprawami przez wodę wskazuje na wzajemne korelacje tychże z nazwami geograficznymi i topograficznymi. Jest to bardzo ważna wskazówka metodologiczna dla badacza dziejów architektury i urbanistyki, bowiem niejednokrotnie przy braku źródeł ikonograficznych lub kartograficznych, zagadkę pomaga rozwikłać właśnie analiza proveniencji nazw. Oprócz znamienitych przykładów rodowodów takich nazw topograficznych jak: Bródno — od Brodu czy Zamość — od mostu, autorka omawia szereg czynników wpływających na imiona własne mostów.

Referat K. Dumay, poświęcony najstarszym trwałym konstrukcjom przeprawowym, stanowi zręczną interpretację faktograficznego materiału dotyczącego mostów kamiennych. Autor nie unika aspektów technicznych, wskazuje więc na zależności konstrukcji od stosowanego materiału oraz zmiany w budowie na przestrzeni wieków. Artykuł w sposób przejrzysty

dostarcza czytelnikowi niezbędne kompendium wiedzy na temat kamiennych mostów, z uwzględnieniem — wyodrębnionego na końcu — terenu Polski.

Nie bez znaczenia jest podkreślenie faktu, że dzięki zabiegom konserwatorskim istnieje w bardzo dobrym stanie wiele mostów antycznych i średniowiecznych (ok. 300 wg Rainera Köthe), które — traktowane dziś jako zabytki techniki i dzieła architektury — nierzadko pełnią jednak swą pierwotną — komunikacyjną rolę. Dużym atutem tego artykułu jest załączony bogaty materiał ilustracyjny.

Wymieniona na wstępie grupa rozpraw o warszawskich mostach składa się na swoistą monografię. T. Zarębska przeprowadziła wnikliwą analizę zachowanych źródeł, przede wszystkim kartograficznych oraz ikonograficznych, a także innych materiałów, jak rachunki, relacje itp. Bardzo istotna jest weryfikacja danych na temat najstarszego mostu warszawskiego — jagiellońskiego — przypisanie go wybitnemu włoskiemu architektowi działającemu w Polsce — Janowi Baptyście Quadro (!), a także uściślenie dat budowy. W artykule położono nacisk na ukazanie stołecznych mostów w kontekście kształtowania urbanistyczno-architektonicznego stolicy. Autorka wykazała, że w przeciwieństwie do innych znaczących europejskich ośrodków miejskich, mosty warszawskie nie zmieniały jej krajobrazu, a wręcz przeciwnie — ich lokalizację warunkowały miejskie przedsięwzięcia budowniczych. Nie można natomiast pominąć miastotwórczej roli względem prawobrzeżnej części Warszawy — Pragi.

Urbanistyczne i konserwatorskie dywagacje kontynuują prace M. Osieckiej i B. Wierzbickiej, przedstawiające wyczerpujący materiał związany z zabytkowymi już, a wciąż funkcjonującymi mostami stolicy. Warto zapamiętać stwierdzenie (wręcz złotą myśl) pierwszej z wymienionych, otóż autorka zwróciła uwagę na duże walory estetyczne mostu Poniatowskiego, który „dzięki uczestnictwu ar-

chitekta w jego powstawaniu, stał się jedynym mostem polskim, który jest dziełem sztuki, a nie tylko maszyną komunikacyjną”.

Z kolei B. Wierzbicka podjęła szczególnie trudną, bo współczesną problematykę stałych przepraw na warszawskiej Wiśle, co niejednokrotnie wymaga pionierskiej (w dodatku obiektywnej) oceny rzeczywistości. Cenny, zarówno dla historyków sztuki jak i inżynierów, jest wątek urbanistyczny — a więc sprawa organizacji przestrzeni „okołomostowej”. Referentka wyraźnie akcentuje rolę lokalisty, od którego zależy, czy lokalizacja mostu wpłynie hamująco, czy twórczo na rozwój danego regionu miasta. Trudno też nie odczytać apelu o odpowiednią konserwację pięciu (z istniejących ośmiu) zabytkowych mostów stołecznych.

Autorka zwraca uwagę na konsekwencje braku dbałości o estetykę przy odbudowie po zniszczeniach, zarówno po I wojnie światowej, jak i po 1945 r., kiedy priorytetem był jedynie termin ponownego uruchomienia mostów. Obecnie łatwo przewidzieć skutki nadmiernej intensywności ruchu na mostach (szczególnie Poniatowskiego, który jest najbardziej obciążony w skali kraju).

B. Wierzbicka podjęła niezwykle istotny temat — sprawności komunikacji, której mosty nie poprawiają. Palącym problemem stały się inwestycje konieczne dla odkorkowania ulic (i mostów) — obwodnica i rozbudowa sieci metra — ciągle odsuwane w nieokreśloną przyszłość. Podobnie odległą jest realizacja planów, aby Warszawa miała 14 mostów. Reasumując, mimo wielowątkowości, referat nie stracił na swej przejrzystości.

Czwarty z referatów o mostach Warszawy ma zupełnie odmienny charakter od pozostałych, bowiem S. Ciepłowski wykorzystuje nietypowe źródła faktograficzne (utwory literackie, tablice informacyjne).

Pozostałe opracowania są równie interesujące i zasługują na uwagę. Referat A. Kanieckiego o poznańskich mostach cechuje czytelny schemat. Autor kolejno omawia: historię (rzetelnie opracowa-

ną na podstawie źródeł archiwalnych, ikonograficznych i kartograficznych), problem odbudowy i naprawy mostów, wreszcie charakterystykę czterech najważniejszych mostów, z uwzględnieniem zachodzących zmian.

W referatach zajmujących się mostami w założeniach pałacowo-parkowych Wielkopolski, traktujących temat dość lapidarnie, istotne jest podsumowanie, w którym poruszono problematykę konserwacji i rewitalizacji.

Interesujący jest referat *Mosty w krajobrazie Lwowa* autorstwa B. Posatskiego, z czytelnie przedstawionym wątkiem urbanistycznym (m. in. istotna jest uwaga, że we Lwowie widokowe zamknięcia niektórych ulic tworzą mosty kolejowe, a na kształtowanie krajobrazu wpłynęły nie wiadukty, ale nasypy ziemne i wykopy.)

Wrocławskie mosty rozpatrzono przede wszystkim jako zawierające treści symboliczne i elementy dawnego układu komunikacyjnego. A. Drapella-Hermansdorfer poruszyła najważniejszy aktualny problem (dotyczący nie tylko Wrocławia) — ochronę mostu-zabytku związaną z usprawnieniem ruchu komunikacyjnego (tu — przez zbudowanie nowych przepraw i obwodnicy, co oznacza przeniesienie ruchu poza teren Starego Miasta). Warta zastanowienia jest idea Otwartego Muzeum Techniki, obejmującego właśnie zabytkowe mosty.

Sesję kończyły referaty dość specjalistyczne. Jeden z nich do-

tyczył działalności „fabryki mostów” — Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach, w której wykonano m.in. żeliwne konstrukcje mostowe dla Poczdamu (1823), Wrocławia (1822) i Berlina (1824–1826).

Bardzo obszernie omówiono nieistniejące już mosty forteczne głównego wieńca obwarowań Gdańska. Głęboka analiza źródeł ikonograficznych, które są w pełni wiarygodne od ok. 1850 r. (fotografia) oraz kartograficznych pozwoliła przedstawić ich usytuowanie, rolę obronną, a także na szczegółowe omówienie konstrukcji i ich zmian. Autorzy zwrócili uwagę również, że bramy namostowe były nie tylko elementem konstrukcji mostów, ale także architektury — miały bowiem dekoracyjne opracowanie ciesielskie.

Nieistniejące mosty Łodzi to temat artykułu R. Mikielewicz. Autorka uzmysławia, że Łódź przecina 17 cieków wodnych, obecnie częściowo ukrytych w „podziemiach” pod ulicami itp., ale niegdyś potrzebne były liczne mostki rynsztokowe. Jedynymi znanymi dziś z autopsji łódzkimi mostkami są łączące brzegi stawów parkowych, niestety nie oryginalne, a pochodzące już z 2 poł. XX w.

Tematykę mostów zamyka referat poświęcony inżynierii i kunsztowi konstrukcji. Oprócz informacji historycznych oraz omówienia zagadnienia różnorodnych funkcji mostów, dużo miejsca poświęcił autor realizacjom XX-wiecznym, wskazując na rozkwit mostów podwieszanych w latach 90.

i swoisty wyścig o osiągnięcie jak największej ich rozpiętości. Cieszy stwierdzenie, że obecni projektanci kładą duży nacisk na estetykę mostu (np. Santiago Calatrava z Hiszpanii).

Koniecznym trzeba przeczytać ostatni rozdział tej pracy pt. *Most jako zabytek*.

Reasumując, materiały z sesji zorganizowanej przez TOnZ można uważać za pewne kompendium wiedzy o mostach w Polsce. Poruszona w nich problematyka konserwatorska i postulaty szybkich rozwiązań trudności komunikacyjnych w Warszawie czy Wrocławiu można potraktować jako apel skierowany do władz miejskich i służb odpowiedzialnych za stan zabytków w Polsce. Należy mieć nadzieję, że nie pozostanie on bez odpowiedzi wyrażonej w konkretnych działaniach.

Jeszcze parę słów o redakcji tomu. Niewątpliwym atutem publikacji jest zamieszczony na końcu bogaty materiał ilustracyjny, odnoszący się do każdego z artykułów. Selekcja poczyniona przez autorów wypadła pozytywnie — poszczególne zdjęcia czy plany są uzupełniającym komentarzem tekstu (czasem opatrzonym rozszerzonym opisem). Czytając kolejne referaty łatwo równocześnie śledzić sekwencje ilustracji (ułożonych zgodnie z chronologią tekstów), dzięki zaopatrzeniu ich w odnośnik odsyłający do tekstów.

Całość merytorycznie dopracowana została oprawiona w świetną okładkę.

Anna Szkurlat
Zamek Królewski w Warszawie